

L'activisme femení en conflictes ambientals. Reflexions en clau feminista i apunts per a la gestió del medi

Mercè Agüera Cabo

Universitat de Girona. Departament de Geografia, Història i Història de l'Art
merce.aguera@udg.edu

Data de recepció: febrer de 2007

Data d'acceptació definitiva: desembre de 2007

Resum

Quins són els arguments que porten les dones a implicar-se en la lluita ciutadana relacionada amb conflictes ambientals locals? És rellevant l'experiència de gènere per interpretar el seu activisme? A partir de l'anàlisi de tres plataformes ciutadanes sorgides al nord-est de Catalunya arran de problemàtiques territorials de caràcter ambiental, l'article explora la rellevància del gènere en els motius de mobilització de les dones.

La recerca, inspirada en la teoria ecofeminista, parteix de la hipòtesi que les experiències (individuals) de la feminitat (en tant que assignacions, normes i símbols col·lectius) intervenen en el moment de conformar la nostra percepció, vivència i valoració de l'entorn, i que, per tant, poden filtrar-se en els motius que animen l'activisme de les dones. S'hi conclou que aquelles plataformes ciutadanes que canalitzen argumentacions de tipus experiencial són més atractives per a les dones. Els seus interessos, definits a partir de la vivència de gènere, se centren en la salut, la qualitat de vida, l'herència ambiental i la degradació del paisatge. En l'organització en què domina una orientació ideològica, en canvi, les dones hi són menys nombroses que els homes, joves, i amb un alt nivell educatiu. Les seves opinions no segueixen les tendències observades en les altres dues organitzacions. En la darrera part de l'article, s'hi reflexiona sobre aquestes conclusions en relació amb dos temes complementaris. Primer, s'hi debat des del pensament feminista sobre la hipòtesi de «tenir cura» com a rol de la feminitat que permet interpretar l'activisme ambiental femení. Segon, s'hi planteja una discussió des de la perspectiva dels estudis de gènere sobre la crisi de legitimitat política que caracteritza els conflictes ambientals locals.

Paraules clau: gènere, conflicte ambiental, ecofeminisme, participació ciutadana.

Resumen. *El activismo femenino en conflictos ambientales. Reflexiones en clave feminista y apuntes para la gestión del medio*

¿Qué argumentos motivan a las mujeres a implicarse en la lucha ciudadana relacionada con conflictos ambientales locales? ¿Es relevante la experiencia de género para interpretar dicho activismo? A partir del análisis de tres plataformas ciudadanas que han emergido en Cataluña a raíz de problemáticas territoriales de tipo ambiental, el artículo explora la relevancia del género en los motivos de movilización de las mujeres.

La investigación, inspirada en la teoría feminista, parte de la hipótesis que las experiencias (individuales) de la feminidad (entendida como designaciones, normas y símbolos colectivos) intervienen en el momento de conformar nuestra percepción, vivencia y valo-

ración del entorno, y, por lo tanto, pueden filtrarse en las razones que inspiran el activismo de las mujeres. Se concluye que aquellas plataformas ciudadanas que canalizan argumentaciones de tipo experiencial son más atractivas para las mujeres. Sus intereses, definidos a partir de la vivencia de género, se centran en la salud, la calidad de vida, la herencia ambiental y la degradación del paisaje. En la organización en la que domina una orientación ideológica, en cambio, las mujeres son menos numerosas que los hombres, jóvenes, y con un alto nivel educativo. Sus opiniones no siguen las tendencias observadas en las otras dos organizaciones. En la última parte del artículo, se reflexiona sobre estas conclusiones en relación con dos temas complementarios. Primero, se debate desde el pensamiento feminista sobre la hipótesis del «cuidado» como rol de la feminidad que permite interpretar el activismo ambiental femenino. Segundo, se plantea una discusión desde la perspectiva de los estudios de género sobre la crisis de legitimidad política que caracteriza a los conflictos ambientales locales.

Palabras clave: género, conflicto ambiental, ecofeminismo, participación ciudadana.

Résumé. *L'activisme féminin en conflits environnementaux. Réflexions féministes et notes pour la gestion environnemental*

Quels sont les arguments qu'ils portent aux femmes à s'impliquer dans la lutte citoyenne en conflits environnementaux locaux? Est-ce que l'expérience de genre est remarquable pour interpréter leur activisme?

A partir de l'analyse de trois mouvements citoyens surgis au nord-est de la Catalogne par suite de problématiques territoriales de caractère environnemental, l'article explore l'importance du genre dans les raisons de mobilisation des femmes.

Cette recherche, inspirée dans la théorie ecofeministe, part de l'hypothèse que les expériences (individuelles) de la féminité (en tant que des assignations, des normes et des symboles collectifs) participent à conformer notre perception, expérience et estimation de l'environnement, et que, par conséquent, ils peuvent se filtrer dans les raisons qui animent l'activisme des femmes. Ces mouvements citoyens qui canalisent des argumentations expérientielles sont plus attractifs pour les femmes. Leurs intérêts, définis à partir de l'expérience de genre, se concentrent sur la santé, la qualité de vie, l'héritage environnemental et la dégradation du paysage. Dans le mouvement où domine une orientation idéologique, en revanche, le nombre des femmes est inférieur que les hommes, jeunes, et avec un haut niveau indicateur. Leurs opinions ne suivent pas les tendances observées dans les autres deux organisations.

Dans la dernière partie de l'article on réfléchit sur ces conclusions en relation à deux sujets complémentaires. D'abord, il se débat depuis la pensée féministe sur l'hypothèse du «prendre soin» comme rôle de la féminité qui permet d'interpréter l'activisme féminin. Aussi une discussion est proposée depuis la perspective des études de genre sur la crise de légitimité politique qui caractérise les conflits environnementaux locaux.

Mots clé: genre, conflit environnemental, écoféminisme, participation publique.

Abstract. *Female activism in environmental conflicts. Feminist thoughts and notes for the environmental management*

What are the arguments behind women who engage in citizens' fights against local environmental conflicts? Is gender relevant to interpret their activism? The article shows results from a research focused on three citizens' committees for environmental problems in Catalonia, and explores the relevance of gender in the reasons for campaigning of women. The study is based in ecofeminist theory. The main hypothesis is that the (individual) experience of femininity (understood as collective norms and symbols) shapes our per-

ceptions, experiences and values about the environment. The conclusions point that citizens' committees using experience-based reasons are appealing for women. Their interests are framed in the gender experience, and focus on health, quality of life, environmental heritage and landscape degradation. Women are less numerous, younger and with higher education degrees in the organisation with an ideological orientation. Their opinions are also different from the other two organisations. A reflexion on two related topics derived from those conclusions is found in the last part of the article. First, we discuss about the «caring» hypothesis to explain women's environmental activism from the point of view of feminism. Second, we introduce the issue of the political legitimacy crisis proper of local environmental conflicts from the point of view of gender studies.

Key words: gender, environmental conflict, ecofeminism, public participation.

Sumari

Sobre la relació entre la dona i la natura
(o el medi)

L'especificitat de les perspectives de les
dones en els conflictes ambientals. Casos
d'estudi al nord-est de Catalunya

Les especificitats de l'activisme de les dones
en les plataformes ciutadanes analitzades

Crisis de legitimitat política i conflictes
ambientals locals: una lectura de gènere

Conclusions

Bibliografia

Sobre la relació entre la dona i la natura (o el medi)

L'any 1974, l'escriptora i feminista francesa Françoise d'Eaubonne va donar vida al terme «ecofeminisme» per fer referència al potencial de les dones per dur a terme una revolució ecològica (D'Eaubonne, 1974). Amb el temps, aquest mot s'ha consolidat com a denominació d'un moviment intel·lectual i polític complex, amb múltiples visions i interpretacions, de vegades enfrontades entre elles (Lahar, 1991). Això no obstant, tots els ecofeminismes mantenen un nexa al voltant d'un argument principal: el paper clau que desenvolupen les dones en la defensa de la natura i el medi ambient arreu del món.

El moviment pacifista Chipko, que va tenir lloc a l'Índia de la dècada de 1970, difós mundialment per la líder feminista i física Vandana Shiva (Shiva, 1988), i el Green Belt Movement, originat a Kenya als anys setanta per la líder feminista, biòloga i premi Nobel de la Pau el 2004 Wangari Maathai¹ (Maathai, 2003), simbolitzen la defensa de la natura protagonitzada per dones. En els països industrialitzats, el protagonisme femení en mobilitzacions ambientals té lloc en la lluita antinuclear i en contra d'abocaments tòxics. Un referent clàssic és el conflicte conegut com el Love Canal, que va

1. En podeu trobar més informació a l'adreça d'Internet de l'ONG Green Belt Movement: <<http://www.greenbeltmovement.org>>.

tenir lloc als Estats Units durant els anys vuitanta, en el qual Lois Marie Gibbs (aleshores mestressa de casa i, actualment, una activista políticament reconeguda) es va enfrontar a les autoritats, a la versió científica oficial i a una potent empresa, en acusar aquesta última de contaminar els aqüífers i de ser la responsable de greus problemes de salut que afectaven els habitants del seu barri (Gibbs, 1995).

La relació de la dona amb la natura i el medi, des d'un punt de vista empíric i teòric, és el tema central d'aquest article. El text comença exposant els resultats obtinguts en un estudi qualitatiu de tres mobilitzacions per conflictes ambientals a la província de Girona (Catalunya, Espanya), el qual se centra a especificar els motius que canalitzen l'activisme femení. A partir dels resultats obtinguts, s'hi plantegen una sèrie de reflexions. D'una banda, s'hi debat sobre la hipòtesi de «tenir cura» per explicar l'especificitat de la preocupació ambiental de les dones des del punt de vista dels diversos feminismes. De l'altra, s'hi introdueix la discussió sobre les conseqüències de les aportacions de gènere per a la gestió dels conflictes ambientals locals i per a la crisi de legitimitat política que els caracteritza.

L'especificitat de les perspectives de les dones en els conflictes ambientals. Casos d'estudi al nord-est de Catalunya

Supòsits, hipòtesis i metodologia

Abans d'iniciar una recerca al voltant de la relació específica que suposadament establim les dones amb el medi, és útil explicitar uns supòsits bàsics: a quines dones ens referim? Podem consensuar una categoria universal de dona? És possible unificar la diversitat d'experiències de la feminitat viscudes per les dones al marge de l'edat, la formació, l'ocupació, l'opció sexual, l'estructura familiar...?

En el marc teòric dels estudis de gènere, les aportacions fetes per autores adscrites al feminisme postmodern han posat èmfasi en la diversitat de l'experiència de les dones, en tant que plural, local i immanent (Nicholson, 1992). Experiència que es nodreix de la vivència de classe, raça i ètnia, i que es troba esbiaixada per condicionants socioculturals i econòmics.

Així doncs, les aportacions postmodernes han permès matisar que no existeix cap correspondència entre un concepte universal de dona i la realitat quotidiana de les persones de sexe femení. Això no obstant, sí que és possible establir un nexa entre les dones, que diferencia la nostra vivència de la dels homes, i que desenvolupa un paper clau en la definició dels contextos privats, socials i econòmics en els quals cadascuna de nosaltres desenvolupem les nostres vides: la *feminitat*.

La feminitat per a les dones —així com la masculinitat per als homes— representa un seguit de símbols, normes, rols, actituds i aptituds construïdes socialment i culturalment, i un «poder» i un «haver de» en l'àmbit privat i públic específics. Aquesta dimensió normativa i simbòlica és assumida i/o resis-

tida per cada dona, i la seva vivència comporta una experiència única i diferent d'aquella de les persones nascudes amb sexe masculí.

Aquest és el punt de partida d'un estudi de gènere de tres organitzacions ciutadanes² que s'han mobilitzat per conflictes ambientals al nord-est de Catalunya: la Coordinadora Antilínia de les Gavarres, Salvem l'Empordà i Salvem les Valls. La hipòtesi de la recerca és que les experiències (individuals) de la feminitat (en tant que assignacions, normes i símbols col·lectius) intervenen en el moment de conformar la nostra percepció, vivència i valoració de l'entorn, i que, per tant, poden filtrar-se en els motius que animen l'activisme de les diverses dones que participen en els conflictes ambientals anteriorment esmentats.

Les tres organitzacions preses com a casos d'estudi van ser seleccionades per les seves similituds i, alhora, per les petites diferències entre elles que podien fer aportar diversitat a l'anàlisi. Pel que fa a les similituds, cal destacar que totes tres:

1. Són creades de bell nou arran d'un conflicte territorial concret, el qual centra el discurs i les accions de la plataforma. Malgrat aquest enfocament local, a diferència dels NIMBY³, es tracta de mobilitzacions en defensa del territori en un sentit ampli, i que, potser no en origen, però sens dubte sí un cop es desenvolupen plenament, tenen una voluntat d'influir en la política de nivell més alt a l'hora que donar alternatives als problemes, en lloc d'oposar-se sistemàticament als projectes (Alfama i altres, 2007).
  2. Es tracta de plataformes que no projecten explícitament un discurs polític, de fet, s'autoqualifiquen com a apolítiques, i això beneficia que siguin compostes per persones amb un perfil relativament divers en termes d'edat, classe, educació, ocupació i afinitats ideològiques, entre altres.
  3. Les tres plataformes s'oposen a la construcció d'un projecte, de vegades iniciativa d'un promotor privat, que acostuma a rebre un suport, si no de totes les autoritats competents, sí de les que tenen més poder de gestió. D'aquí el qüestionament de la legitimitat política de les autoritats que sorgeix amb els conflictes.
  4. Les seves accions consisteixen a emprendre mesures per la via judicial, dur a terme campanyes de sensibilització de la població local, difondre la pro-
2. Al llarg de l'article, s'hi faran servir els conceptes «organització», «organització ciutadana», «mobilització» i «plataforma ciutadana», tots els quals faran referència als grups de ciutadans i ciutadanes que s'oposen de forma organitzada als conflictes que són objecte d'anàlisi en l'estudi.
3. NIMBY, sigles de «Not In My Back Yard» («no al pati de casa meva»), és una classificació àmpliament discutida en la bibliografia anglosaxona que fa referència a organitzacions socials que s'oposen sistemàticament a la localització en el propi territori d'infraestructures i serveis que beneficien col·lectivament, però que es consideren nocives o incòmodes. En aquest cas, la ciutadania opositora no tindria cap inconvenient perquè el projecte al qual s'oposen es localitzés en uns altres espais (Nel-lo, 2003). El conflicte té a veure amb la distribució territorial dels costos de la modernitat, però no amb aquest model de desenvolupament en sí mateix.

blemàtica a través dels mitjans de comunicació i donar alternatives amb fonament científic i tècnic als projectes als quals s'oposen.

5. Finalment, els tres casos d'estudi es donen en el mateix territori del Gironès. Aquesta proximitat geogràfica ha estat instrumental per al desenvolupament de la recerca de camp i per a la contrastació de resultats.

Quant a les diferències, cada cas d'estudi destaca perquè s'oposa a un projecte que simbolitza un tipus de motivació específica. La Coordinadora Antilínia de les Gavarres és paradigmàtica per la seva preocupació pels riscos sobre la salut lligats a les ones electromagnètiques, i perquè la incertesa científica sobre aquest tema té un paper clau en el conflicte. Salvem les Valls, en canvi, és sobretot una mobilització motivada per la conservació de la qualitat ecològica i la biodiversitat de les zones afectades pel projecte conegut com a Túnel de Bracons. Per últim, Salvem l'Empordà, a diferència de les altres organitzacions, no s'oposa a un únic projecte, sinó que també es preocupa per qualsevol iniciativa que, als ulls de la plataforma, constitueix un impacte ambiental greu per al territori de l'Alt Empordà. El grup es crea amb la finalitat d'aconseguir un planejament que reguli el desenvolupament futur de la comarca. El treball de camp es va dur a terme a partir d'enquestes i entrevistes distribuïdes en tres fases durant els anys 2003 i 2004.

Al llarg de la primera fase, es van realitzar entrevistes en profunditat als representants i les representants de cada grup de pressió. Els objectius eren conèixer a fons les característiques del conflicte i de l'organització, adquirir informació per a l'elaboració de l'enquesta i establir un compromís de col·laboració.

Al llarg de la segona fase⁴, es van difondre enquestes entre activistes de tots dos sexes pertanyents a les tres organitzacions, i es van recollir 108 respostes. El terme «activista» és prou ambigu. En aquesta recerca, es van considerar activistes tant aquelles persones que participen a organitzar i dur a terme activitats regularment, com les que hi tenen una participació més esporàdica⁵. Això

4. Els resultats de la recerca de camp realitzada fins a la segona fase es poden consultar amb més detall a l'article AGÜERA-CABO, Mercè (2006), «Gender, Values and Power in Local Environmental Conflicts. The Case of Grassroots Organisations in North Catalonia», *Environmental Values*, núm. 15.4.
5. La participació de les persones implicades varia molt d'un grup a un altre i, per aquest motiu, vaig ser molt flexible a l'hora de considerar què s'entenia per «activista», adaptant-me a la manera de funcionar específica de cada plataforma. Per exemple, en el cas de Salvem l'Empordà, es duen a terme assemblees i reunions en equips de treball setmanals. A Salvem les Valls, en canvi, el treball quotidià el du a terme la junta directiva, i la majoria de persones hi col·laboren de forma esporàdica. A la Coordinadora Antilínia de les Gavarres, la forma d'organitzar-se és similar a la de Salvem les Valls, però quan les màquines van començar a treballar per executar l'obra, un grup d'activistes, principalment compost per dones, es va concentrar a realitzar accions per fer més lenta la construcció de l'obra, a l'espera dels resultats dels tràmits judicials. Així doncs, a l'hora de distribuir les enquestes, el que es va demanar als representants i a les representants va ser que les fessin arribar a les persones que ells mateixos consideraven més actives. Malgrat que aquest criteri fos emès amb un alt grau de subjectivitat, permetia aconseguir dades més pròximes a la realitat de cada organització.

no obstant, se'n van descartar aquelles persones que es limiten a donar suport a la plataforma (per exemple: abonant-hi una quota de soci o sòcia), perquè no tenen un coneixement proper al seu funcionament. La distribució i recollida de les enquestes es van realitzar a través dels propis representants de les plataformes ciutadanes. L'objectiu d'aquesta fase del treball de camp era aplegar les opinions d'homes i dones per poder contrastar les seves motivacions i uns altres aspectes del seu activisme (que no seran tractats en el present article) des del punt de vista del gènere.

El qüestionari seguia un model unitari adaptat a les característiques de cada conflicte, i va ser dissenyat amb la voluntat d'obtenir informació qualitativa. Es van utilitzar diferents tècniques d'enquesta: preguntes obertes (estructurades), tancades (semiestructurades) i preguntes amb respostes utilitzant una escala tipus Likert.

La darrera fase de la recerca de camp va consistir a realitzar entrevistes en profunditat. L'objectiu va ser doble: d'una banda, aprofundir sobre les motivacions i les característiques de l'activisme de les dones, i, de l'altra, obtenir informació més precisa al voltant de l'organització i els elements de gènere que s'anaven dibuixant en la recerca.

En vista dels resultats obtinguts a la fase anterior, es va decidir limitar les entrevistes per a les dones de les organitzacions que inclouen una orientació experiencial. Tal com argumentaré posteriorment, en aquestes plataformes s'observen tendències de gènere en els interessos i els valors en el medi. Aquestes tendències no s'observen en l'organització que presenta una orientació ideològica.

En total, es van realitzar 19 entrevistes a 11 dones de Salvem l'Empordà, i a 5 dones i 3 homes de la Coordinadora Antilínia de les Gavarres⁶. La gent que es va entrevistar va ser seleccionada segons la informació proporcionada en les enquestes, i a partir de converses amb les persones representants de les plataformes.

Les especificitats de l'activisme de les dones en les plataformes ciutadanes analitzades

En general, i obviant els matisos que plantejarem més endavant, els resultats obtinguts en la recerca empírica donen suport als estudis que han indicat que

6. Per a l'objectiu d'ampliar informació al voltant d'elements de gènere que s'anaven dibuixant en la recerca, es va entrevistar persones amb un rol de lideratge en les organitzacions. Així, per al cas de la Coordinadora Antilínia de les Gavarres, es va fer necessari ampliar l'entrevista a tres homes de l'organització. En aquesta organització, el lideratge ha estat protagonitzat sobretot per homes; l'única dona amb una posició destacada també va ser entrevistada. En el cas de Salvem l'Empordà, en canvi, la forma assembleària de l'organització fa que el lideratge hagi estat més dispers. A més, les aportacions realitzades per les persones que treballen en l'equip tècnic, bàsicament compost per dones, tenen un pes molt important en la presa de decisions del grup. D'aquesta manera, amb les entrevistes a diverses dones que participen en aquest grup de treball, es va cobrir el segon objectiu d'aquesta fase de la recerca.

les dones tendeixen a ser més actives en aquelles plataformes ciutadanes que tracten conflictes que afecten directament familiars i persones del seu voltant, i que són problemàtiques que es perceben de manera quotidiana i local, on els temes sobre salut i benestar hi desenvolupen un rol fonamental (Brown, 2000; Brown i Ferguson, 1997; Brú-Bistuer, 1996; Alfama i altres, 2005). D'altra banda, tot i que l'estudi no té, ni tampoc es proposa tenir-ne, cap mena de representativitat estadística, les observacions que s'hi plantejaren són coherents amb la bibliografia d'estudis sociològics anglosaxons, que indiquen que, per al conjunt de la població, les dones tendeixen a mostrar una preocupació més gran que els homes respecte als riscos ambientals que exerceixen efectes negatius sobre la salut i la seguretat (Caiazza i Barret, 2003; Boetzkes, 1998; Mohai, 1997; Blocker i Eckberg, 1997, 1989; Davison i Freudenburg, 1996).

Vegem-ho.

Experiència versus ideologia: el perfil de les organitzacions

L'anàlisi ha permès identificar dues tipologies en els arguments d'oposició que vehiculen les organitzacions: els arguments d'orientació *experiencial* i aquells d'orientació *ideològica*. El pes de cada tipologia d'argument en el discurs global que dona peu a la creació de la plataforma ciutadana esdevé fonamental per al perfil d'activista que aglutina, i significatiu des d'un punt de vista de gènere.

El primer tipus, l'argument experiencial, recull la vivència local del conflicte. La ciutadania s'oposa a un projecte que afecta negativament la seva vida quotidiana.

A diferència de l'anterior, l'argument amb orientació ideològica, sovint troba les seves arrels en el discurs ecologista. Projecta un model de territori al qual es vol tendir, i que no és el mateix en el qual s'emmarca el projecte a què s'oposa. En aquest tipus d'argumentació, la idea de desenvolupament sostenible acostuma a ser central.

La Coordinadora Antilínia de les Gavarres és característica del tipus d'organització que assumeix plenament l'argumentació experiencial. L'any 1997, veïns i veïnes dels municipis de Llagostera i de Cassà de la Selva (comarca del Gironès) van rebre la notificació d'expropiació de terrenys per la construcció d'una línia d'alta tensió. Un grup d'habitants es van oposar al pas de la línia elèctrica per com devaluaria els seus terrenys, per l'impacte negatiu que tindria sobre l'activitat agrícola i per com s'incidiria en la fragmentació paisatgística d'un territori sobreocupat per infraestructures. Aviat, però, a aquestes raons, s'hi va afegir un argument que es conformaria com la raó principal de lluita del grup de pressió i que va canalitzar un suport popular important: els riscos per a la salut associats als camps electromagnètics (Feliu, 2003; Entrevista amb el representant de la Coordinadora Antilínia de les Gavarres, 2003)⁷.

7. Cal destacar que, tot i el pes de l'argument experiencial en aquesta organització, amb el temps, ha anat incorporant unes altres argumentacions més de tipus ideològic. Aquest apre-

Un element fonamental del conflicte el va constituir la incertesa científica al voltant dels riscos sobre la salut que podria implicar la construcció de la línia. Aquesta incertesa va provocar que el coneixement científic, lluny de la pretensió de neutralitat que dicta l'epistemologia moderna, es convertís en una eina política, i que els diversos estudis, que ofereixen resultats contradictoris, fossin usats per una part i l'altra a fi d'intentar dotar els seus arguments de legitimitat. En conseqüència, el saber científic, no només no va contribuir a aclarir el problema, sinó que va agreujar la controvèrsia, tal com s'ha observat en altres casos similars (Craye i altres, 2005).

La importància de l'argument experiencial en aquesta organització es fa palesa en l'opinió de bona part dels homes i la majoria de dones d'aquesta organització, tal com mostra la taula 1:

El cas de Salvem les Valls, en canvi, il·lustra el tipus d'organització basada en l'argumentació ideològica. Va néixer l'any 1995 en contra de la construcció d'una via ràpida i d'un túnel que havia d'unir els municipis de Vic i Olot. El promotor de la infraestructura, el Govern català, argumentava que l'obra permetria potenciar econòmicament les comarques de l'interior del Principat a partir d'una millora de la connectivitat. Gent del territori, i persones que hi són pròximes, van crear una organització ciutadana que s'oposava al projecte pels impactes sobre la qualitat ecològica, la qualitat de vida i la bellesa paisatgística de l'entorn. Per a Salvem les Valls, el projecte dissonava amb un desenvolupament sostenible del territori i els seus opositors posaven en dubte, a partir d'estudis tècnics, el creixement econòmic que comportaria la infraestructura (Castañer i altres, 2003; Representant de Salvem les Valls, 2003). Des d'un principi, es tracta d'una posició ideològica respecte al territori, no necessàriament compartida per la majoria d'habi-

Taula 1. Respostes a la demanda: «No hi entenc gaire en termes ambientals, allò que m'amoïna és el que passa al meu poble i com afecta la gent del meu voltant».

	Coordinadora		S. Valls		S. Empordà	
	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes
Gens d'acord + Una mica d'acord	5 de 15 (33 %)	10 de 18 (56 %)	13 de 13 (100 %)	15 de 19 (79 %)	17 de 20 (85 %)	22 de 23 (96 %)
Bastant d'acord + Molt d'acord	10 de 15 (67 %)	8 de 18 (44 %)	–	4 de 19 (21 %)	3 de 20 (15 %)	1 de 23 (4 %)

nentatge és un dels beneficis de l'acció col·lectiva (Alfama i altres, 2007; Ibarra i altres, 2002). La Coordinadora Antilínia de les Gavarres ha expressat públicament la necessitat de dur a terme un desenvolupament sostenible en relació amb la producció, la distribució i el consum d'energia, i ha realitzat diverses activitats en aquest sentit. Es tracta d'un procés en el qual les reivindicacions de la plataforma ciutadana adopten el tipus de discurs que s'utilitza en el debat polític. Això no obstant, la tipologia d'argument experiencial que origina la mobilització esdevé fonamental per al perfil d'activista que aglutina.

tants del lloc⁸. D'aquí ve que el representant de la plataforma plantegés la dificultat del grup per trobar suport local:

Salvem les Valls ha tingut un camí molt complex, perquè la Garrotxa no és qualsevol lloc, i no es va rebre aplaudiment en el primer moment i, al contrari, hi va haver moltes dificultats per tirar endavant, per elevar-se, perquè no es veiés com una cosa estranya [...] Tot i que la gent que la va fundar eren persones del territori, bàsicament, i després ens hi hem anat incorporant gent que no vivim a la Garrotxa o que [...], tot i tenir-hi molta vinculació [...] Però d'alguna manera ha costat molt de «cristal·litzar». (Raül, 2004)

El darrer cas d'estudi, Salvem l'Empordà, va néixer amb la voluntat de defensar una comarca sencera de projectes urbanístics, turístics, industrials i agrícoles que, als ulls dels membres de l'organització, constituïen una agressió per a la regió. Així doncs, des dels seus inicis, la plataforma ciutadana acull una argumentació ideològica. Per exemple, ja en el moment de ser creat, el grup va plantejar l'objectiu d'aconseguir un pla director que regulés el creixement de l'Empordà. Això no obstant, a diferència del que s'observa a Salvem les Valls, aquesta organització ha fet una aposta clara per incloure arguments experiencials. Hi ha dos fets que demostren aquesta afirmació. Primer, els promotors de Salvem l'Empordà, membres del grup naturalista IAEDEN, van concebre la plataforma ciutadana com un lloc de trobada de persones que, per interessos molt diversos —no exclusivament ecologistes— volguessin aturar l'especulació del territori i la degradació ambiental de la comarca. De bon començament, Salvem l'Empordà va establir uns objectius i una forma de treball independents del grup naturalista (Marta i Montse, 2003). Segon, un seguit de conflictes que, en el moment que es va formar el grup, ja afectaven negativament la població local (per exemple: la manca d'aigua potable a causa de la contaminació per purins) va ser instrumental perquè l'opinió de les persones que habiten la comarca colpís l'orientació de la plataforma. Així, a diferència d'allò que expressava el representant de Salvem les Valls, en el cas de Salvem l'Empordà, l'organització ha establert un fort lligam amb la població local:

De fet, ara funcionem molt així. La gent ve i diu: «mira, al meu poble passa això...» i és perfecte tenir un contacte amb el poble. Li dius: «escolta, has d'anar a l'Ajuntament a demanar el projecte, i me'l portes i jo me l'estudiaré», perquè moltes vegades els projectes doncs són intel·ligibles [...] Tant pot venir gent jove, com poden venir avis, que els aixafen el camp, com poden venir... És que, és que és això, Salvem l'Empordà acull tothom. (Marta i Montse, 2003)

8. Una enquesta promoguda per l'Ajuntament d'Olot el 2001 va revelar que el conflicte del Túnel de Bracons era el problema que més amoïnava la ciutadania, i que la majoria donava suport a l'execució del projecte. Del total de persones enquestades, el 33,2% hi estava «molt d'acord», el 23,4% hi estava «força d'acord», el 21,3% es mostrava contrari a l'obra i el 15,4% hi estava «poc d'acord» (Castañer i altres, 2003).

La significació del gènere en l'orientació experiencial i ideològica de les organitzacions

En els casos d'estudi considerats, les dones participen en un nombre equiparable al dels homes en les organitzacions que inclouen arguments experiencials, la Coordinadora Antilínia de les Gavarres i Salvem l'Empordà. Aquest fet és significatiu si es té en compte la participació minoritària femenina en l'àmbit polític, i, també, en organitzacions ecologistes.

En canvi, en el cas de Salvem les Valls, on l'argumentació ideològica és fonamental, hi participa un nombre menor de dones que d'homes. D'una banda, a l'hora de recollir l'opinió de les persones més actives de l'organització, es va fer palesa la dificultat d'aconseguir-hi la participació femenina. De l'altra, durant l'entrevista, el propi representant de la plataforma va fer esment de la manca de dones a Salvem les Valls: «en un primer moment, hi havia una preeminència masculina, i en els darrers sobretot tres anys, hi ha hagut una forta incorporació de dones molt actives» (representant de Salvem les Valls, 2003). És rellevant constatar que la predominança masculina s'indica sobretot per als primers anys de creació del grup, aquells en els quals, tal com he plantejat, es defineix amb més precisió l'orientació (en aquest cas ideològica) de l'organització.

El perfil dels membres de les organitzacions (vegeu la taula 2) també mostra que, comparativament, l'organització amb una orientació ideològica, Salvem les Valls, acull el perfil de dones més joves i amb un nivell educatiu més alt.

La situació és completament contrària en el cas de l'organització on l'argument experiencial té més pes, la Coordinadora Antilínia de les Gavarres, on la majoria de dones té entre 41 i 60 anys, i presenta un nivell acadèmic més

Taula 2. Perfil sociològic dels membres i les membres de l'organització que participen en l'enquesta.

		Coordinadora Antilínia de les Gavarres		S. Empordà		S. Valls	
		D	H	D	H	D	H
Total d'activistes enquestats i enquestades		15	18	20	23	13	19
Edats	20-30	2	3	5	9	7	5
	31-40	–	2	4	4	5	8
	41-50	7	2	8	7	–	2
	51-60	4	3	2	1	–	2
	61-70	2	6	–	–	–	–
	71-80	–	2	–	–	–	–
	No respon	–	–	1	2	1	3
Nivell educatiu	Educació primària	6	7	–	6	–	2
	Secundària o prof.	3	2	6	6	3	6
	Universitària	6	7	14	11	10	11
	No respon	–	2	–	–	–	–

divers. D'acord amb aquest perfil sociològic, en aquest grup, és més probable que les dones, com que són més grans, tinguin més experiència a assumir rols de gènere assignats socioculturalment, com ara, per exemple, les responsabilitats lligades amb la família. De fet, gairebé totes les dones entrevistades eren mares i duïen a terme responsabilitats quotidianes relacionades amb la cura dels altres. També és il·lustratiu que, en aquesta organització, les dones fossin les protagonistes principals del grup de persones que diàriament es manifestaven davant de les màquines que iniciaven la construcció de la línia d'alta tensió, activitat que compaginaven amb les responsabilitats familiars que socioculturalment s'assignen al gènere femení:

Moltes vegades, feia falta estar-hi més, doncs aleshores una deia «saps què?, avui faig el dinar per a les altres». Per a les altres i per a la família de les altres. És clar, així anàvem. I és clar, això no era una setmana, varen ser... [...] mesos. (Marina, 2004)

En el cas de Salvem l'Empordà, tot i que les dones tenen un perfil educatiu majoritàriament alt, la majoria presenta una franja d'edat que supera els trenta anys, i el grup de dones entre quaranta-un i cinquanta anys hi és el més nombrós. Això no indica necessàriament que elles duguin a terme responsabilitats de gènere vinculades a la família, com passa en la Coordinadora Antilínia de les Gavarres. De fet, l'alt nivell educatiu indica que l'àmbit professional ha d'ocupar una bona part del seu temps diari. Això no obstant, aquesta diferència d'edat sí que indica que les dones d'aquesta organització molt possiblement tinguin una vivència del gènere des d'un punt de vista normatiu i simbòlic més ampli que el que es dona en el perfil jove i amb un nivell educatiu alt de les dones de Salvem les Valls. En favor d'aquest supòsit, cal dir que, quan a l'enquesta, es van fer preguntes als activistes i a les activistes al voltant de les relacions i desigualtats de gènere en la seva organització, Salvem l'Empordà va ser aquella on les dones van mostrar una sensibilitat i un nivell de reflexió més elaborat (Agüera-Cabo, 2006).

En resum, les dades del perfil sociològic de les activistes indiquen que cada tipus d'organització atrau un perfil d'activistes divers. Alhora, també assenyalen que les organitzacions que inclouen una orientació experiencial són més atractives per a les dones, i que aquestes presenten una franja d'edat en la qual les responsabilitats i les vivències de gènere podrien tenir una presència important en les seves activitats quotidianes. Referent a l'orientació ideològica, en canvi, les dones són força joves i amb un nivell educatiu alt, la qual cosa fa pensar que deuen haver viscut assignacions i responsabilitats de gènere tradicionals en un grau més baix.

Aquesta interpretació és rellevant, perquè, tal com veurem a continuació, permet explicar els resultats que indiquen similituds en les motivacions ambientals femenines en les organitzacions que inclouen una orientació experiencial, i diferències respecte a les opinions de les dones pertanyents a l'orientació ideològica.

D'altra banda, la interpretació proposada és coherent amb els resultats bibliogràfics existents. Primer, uns altres estudis que han analitzat el paper de

les dones a Catalunya en plataformes ciutadanes originades per conflictes ambientals, s'han basat en mobilitzacions que, d'acord amb la classificació proposada, canalitzen arguments de tipus experiencial: la lluita de l'Ebre (Alfama i altres) i els abocaments tòxics (Bru, 1996). Des del meu punt de vista, aquest fet no és casual: es tracta de la tipologia de mobilització ciutadana en la qual l'activisme femení és més notable.

Segon, la distinció entre organitzacions amb orientació experiencial i ideològica, i les correspondències amb les tendències de gènere en el perfil sociològic dels activistes, troba paral·lelismes amb la hipòtesi de Brown i Masterson-Allen (1994), que assenyala diferències entre els moviments en contra d'abocaments tòxics —que han guanyat una importància creixent en els Estats Units des dels anys setanta i vuitanta— dels anomenats *new social movements* —estudiats com a fenomen social a Europa, inicialment arran de les revoltes del 68.

Els autors plantegen que els primers són de caràcter experiencial, mentre que els *new social movements* es caracteritzen per l'interès ideològic dels activistes. També argumenten que la natura diferent d'un moviment i de l'altre es troba relacionada amb el perfil dels activistes que els componen. En aquest sentit, cal destacar que les dones són bona part de les activistes i líders dels grups organitzats en contra d'abocaments tòxics (experiencials), mentre que el perfil de *new social movements* (ideològics) és descrit pels autors com a: «younger, more educated people with more of a lifestyle critique in which quality of life is more important than class politics» (Brown i Masterson-Allen, 1994, p. 270).

Aprofundint els motius de mobilització de les dones en les organitzacions que inclouen un orientació experiencial

Els arguments experiencials tenen una clara dimensió de gènere, perquè fan al·lusió a la manera com les problemàtiques ambientals tenen efectes sobre la vida quotidiana. La divisió per gèneres del treball que encara domina en la nostra societat implica que les dones siguem majoritàriament les responsables de les feines reproductives. Aquest rol és desenvolupat en l'espai privat i en aquells entorns dels pobles i les ciutats on tenen lloc les activitats quotidianes i les relacions interpersonals i de veïnatge (el mercat, l'escola, el carrer, la plaça, el centre d'atenció primària, les botigues, etc.). Així, les dones sovint protagonitzen en primer pla els efectes negatius de la degradació ambiental que afecten a escala local, així com el malestar que generen a la població i el discurs d'oposició que, de mica en mica, es va forjant entre la ciutadania.

Aquest lligam entre gènere i preocupació ambiental local és especialment evident per a la plataforma ciutadana de la Coordinadora Antilínia de les Gavarres, on, tal com hem assenyalat, les dones assumeixen més clarament els rols de gènere tradicionals. L'inici del funcionament de les màquines, malgrat que el Govern municipal no havia autoritzat el començament de l'obra, va ser el detonant que va portar a la mobilització de bona part de les dones. La presència de les màquines es va percebre com una agressió al territori, i elles la van

viure en primera persona, perquè n'hi havia moltes que passaven bona part del seu temps de treball quotidià a casa i al poble:

Jo em vaig mobilitzar just en el moment que vaig veure arribar les màquines. Com van vindre pel camí al costat de casa meva, em sembla que vaig ser la primera que va veure arribar les màquines [...] És que no m'ho acabava de creure, que fos tan ràpid! (Marina, 2004)

Els resultats de les enquestes i les entrevistes mostren com la dimensió de gènere de l'argumentació experiencial també s'observa a una escala més abstracta, que té a veure amb els valors associats a la feminitat.

A l'hora d'interpretar les dades obtingudes de les enquestes, cal tenir present que no tenen (ni es pretenia) cap rellevància estadística⁹. També s'han de tenir presents les característiques de les persones enquestades: dins de cada organització, els activistes i les activistes tenen en comú els valors que motiven la seva lluita; a més, entre grups, tots i totes comparteixen una sensibilitat i una visió crítica sobre la gestió del territori i el medi ambient. Aquesta homogeneïtat en el perfil de la població enquestada, fa que haguem de llegir les petites diferències observades com a més rellevants que no pas si féssim una enquesta a una mostra de població no implicada en aquestes plataformes.

La taula 3 mostra que, a les dues plataformes en les quals s'inclou una orientació experiencial, la preocupació sobre com la degradació ambiental pot tenir efectes sobre la salut i la qualitat de vida és una motivació principal per a les dones. Aquesta tendència no es confirma per a Salvem les Valls, on les opinions dels seus membres femenins s'assemblen a les dels homes en les tres organitzacions.

L'especificitat de l'opinió de les dones respecte a l'argument experiencial és significativa, en la mesura que es desmarca de la dels homes de la mateixa plataforma ciutadana. D'altra banda, quan elles hi fan referència, acostumen a desenvolupar l'argumentació en el marc de les seves vivències de gènere, tal com mostren les entrevistes.

En el cas de Salvem l'Empordà, és rellevant fer notar que totes les dones van indicar que la dimensió social de les problemàtiques ambientals locals en què es troba implicat el grup, en motivava l'activisme, malgrat que no existia cap pregunta en el guió de l'entrevista en aquest sentit. Algunes dones també van indicar que no sentien cap interès per grups amb una orientació naturalista. D'altres van explicar que, si no hagués estat per la urgència en la situació territorial de l'Empordà, s'haurien implicat en un grup amb una orientació directa cap a la justícia social:

Tota la vida he estat bastant activista, i la primera cosa que vaig començar a voler fer va ser ajuntar gent que ja coneixia d'abans o altra gent nova perquè féssim la Marxa 2000, contra la pobresa, les dones... [...] Quan va sortir Salvem l'Empordà, quan vàrem decidir que existís Salvem l'Empordà, va sortir aquell mapa de totes les coses que hi havia, i jo llavors em vaig adonar de tota

9. Els percentatges entre parèntesis no han de ser interpretats com un valor estadístic, sinó com una manera de presentar els resultats que en facilita la comparació.

Taula 3. Preocupación ambiental per riscos sobre la salut i la qualitat de vida.

	<i>El que més em preocupa de les problemàtiques ambientals és com poden afectar la salut de la gent</i>						<i>El que més em preocupa de les problemàtiques ambientals i del territori és com poden afectar la qualitat de vida de la gent</i>					
	Coordinadora		S. Empordà		S. Valls		Coordinadora		S. Empordà		S. Valls	
	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes	Dones	Homes
Gens d'acord + Una mica d'acord	1 de 15 (7%)	4 de 18 (22%)	3 de 20 (15%)	7 de 23 (31%)	5 de 13 (38%)	6 de 19 (32%)	2 de 15 (13%)	4 de 18 (23%)	1 de 20 (5%)	6 de 23 (26%)	2 de 13 (15%)	3 de 19 (16%)
Bastant d'acord + Molt d'acord	13 de 15 (87%)	14 de 18 (78%)	17 de 20 (85%)	16 de 23 (69%)	8 de 13 (62%)	13 de 19 (68%)	13 de 15 (87%)	12 de 18 (66%)	19 de 20 (95%)	16 de 23 (70%)	11 de 13 (85%)	16 de 19 (84%)
No ho sé/ Sense resposta	1 de 15 (7%)	–	–	–	–	–	–	2 de 18	–	–	–	–
Altres	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1 de 23 (4%)	–

la situació greu que hi havia. Jo no ho sabia, sempre em contestava que s'estava fent malbé el territori, però, és clar, allò era una foto de dir «aquí, ens hem de moure!» (Glòria, 2004)

En el cas de la Coordinadora Antilínia de les Gavarres, malgrat que tots els membres de l'organització mostren un alt interès pels riscos sobre la salut, és més notable en el cas de les dones. Quan es va preguntar, als membres de l'organització, sobre els motius pels quals s'havien vinculat a l'organització, 12 de les 15 dones (80%), enfront a 12 dels 18 homes (67%) indicaven els riscos sobre la salut lligats als camps electromagnètics.

La preocupació pels riscos sobre la salut de les dones implicades en el conflicte era extensible a la seva família, als veïns i veïnes i a les altres persones que poguessin estar exposades a camps electromagnètics.

[El grup de dones] Fins i tot vam decidir que ens dedicaríem a anar a informar sobre temes de salut en urbanitzacions i en llocs on havíem detectat que hi passaven línies d'alta tensió. I vàrem aconseguir fer un llistat de... Per exemple, a Quart hi ha un lloc que hi ha una casa que tenen una línia just al costat. A Santa Cristina... Jo en vaig trobar a Sant Cugat, que passa pel mig d'una urbanització... [...] Em vaig trobar un dia un carrer [...] i la línia al mig! I les cases al costat! I vaig dir «si hem d'anar a algun lloc, hem de venir aquí!». (Engràcia, 2004)

D'altra banda, en la mateixa enquesta, la majoria de les dones, 14 de 15 (93,3%), van indicar que els riscos sobre la salut era el tema que més els preocupava de les qüestions ambientals en general, d'una llista de 13 ítems. En el cas dels homes, 13 de 20 (65%) van donar la mateixa resposta, malgrat que aquest sigui l'argument principal de la seva lluita i, per tant, influencii les respostes dels membres d'aquest grup.

Aquesta pregunta va tenir resultats igualment significatius per al cas de Salvem l'Empordà, en el qual el tema salut no era rellevant entre els motius de mobilització en el moment en què es va dur a terme l'enquesta. La meitat de les dones (10 de 20) van indicar que els riscos sobre la salut era el que més els preocupava de les problemàtiques ambientals en general. Va ser el segon ítem més indicat després de la preocupació per la destrucció de la natura, un argument que motiva la seva mobilització. En el cas dels 23 homes d'aquest grup, només 7 (30,4%) indicaven els riscos sobre la salut, i del total de 13 ítems, era el quart més seleccionat.

D'altra banda, en les entrevistes, el tema salut es va mostrar com una problemàtica completament vinculada a la vivència de gènere de les dones. Per exemple, una activista de la Coordinadora Antilínia de les Gavarres plantejava el següent:

A nosaltres ens passava..., ens passa..., que hi ha una família que té una torre aquí dalt, que la seva nena va amb la meua a classe. Són iguals d'edat. I la mare d'aquesta nena té un càncer, aleshores el tenia, a més que estava ingressada, i, és clar, després dels estudis que sents a dir que hi ha molts casos

de leucèmies infantils, de càncers de..., de tot... Doncs, és clar, aquest cas va ser real i viscut una mica a casa pel fet que la nena va a jugar a bàsquet amb la meua, que van a classe juntes... I són els que la tenen [la torra d'alta tensió] més a la vora de tothom. [...] Té la torre que, si cau, va a parar dins el menjador de casa seva. (Engràcia, 2004)

Algunes dones de Salvem l'Empordà van mostrar opinions similars respecte al tema de la salut:

Suposo que n'hi ha alguns [temes] que et motiven més que uns altres. Jo, per exemple, tot el tema de les granges de porcs es *algu* que m'emprenya bastant, perquè ens estan enverinant. I hi ha coses que les puc tolerar més, perquè penso que no ens afecten la salut. Però és que aquesta ens està afectant! Saps? I tot el tema aquest dels purins... Jo trobo que s'hauria de fer... (Àngels, 2004)

La taula 2 també mostra que, a les plataformes que inclouen una orientació experiencial, la qualitat de vida és una preocupació particularment rellevant per a les dones. En l'organització ideològica Salvem les Valls, homes i dones mostren una preocupació per aquest argument, però s'ha de considerar la lectura ideològica que es fa de l'expressió «qualitat de vida»¹⁰.

A qualitat de vida, cal associar-hi dues argumentacions significatives més en la preocupació ambiental de les dones: l'herència territorial i la conservació del paisatge. Les dones es preocupen per la qualitat de vida que tindran les generacions futures, que, consideren, es troba en perill per la degradació ambiental. Així ho demostra la citació següent d'una activista de Salvem l'Empordà:

Suposo que també, en el fons, jo penso..., sí, que hi ha allò de quin món els deixarem als nostres fills, no? Sí que em preocupa pensar que els meus néts mínimament coneguïn coses que a mi m'han emocionat, i que potser ja no coneixeran. Evidentment que viuran..., jo no dic que no visquin..., *bueno*, i suposo que a la seva manera s'ho passaran bé, però penso que hauran perdut coses molt valuoses, que ja no les podran conèixer, i suposo que em preocupen. (Carme, 2004)

El testimoni també mostra que les dones emmarquen la preocupació per l'herència ambiental que rebran les futures generacions en l'espai dels sentiments i les experiències privades, viscudes en primera persona per les dones, per les seves assignacions i responsabilitats de gènere. Aquesta aproximació al concepte d'herència ambiental és notablement diferent d'aquell que domina en les esferes polítiques, d'inspiració econòmica, popularitzat per l'informe

10. A Salvem les Valls, l'argument de la qualitat de vida és de tipus ideològic, en el sentit que s'hi defensen els valors de viure en un entorn d'alt valor pasatgístic i ecològic, en contrast amb la forma de vida urbana (per més detalls, vegeu Agüera-Cabo, 2003). A diferència d'allò que passa en les altres dues organitzacions, aquest argument no es forja a partir de l'experiència que els habitants tenen de la degradació ambiental del territori.

Brundtland amb el lema d'assegurar les necessitats presents, sense comprometre aquelles de les generacions futures (World Commission On Environment and Development, 1987).

A més, en la perspectiva de les dones, les futures generacions no són una població abstracta i anònima, ans al contrari, es concreten en els fills i les filles que ja tenen, o en els néts i les netes que voldrien tenir:

El pensar que... Bé, jo tinc filles, i que algun dia em poguessin dir, que en parlessin i diguessin: «Güita, en aquí abans tot això no hi era, hi veníem a buscar bolets, i a passejar, i un dia hi van plantar això!», i que diguessin: «I ningú no va fer-hi res?». A veure, i que ens poguessin dir: «No vau ser capaços de fer res per aturar-ho, això?». Per tant, jo miraré de fer tot el possible perquè mai ningú em pugui dir que no he intentat impedir-ho. Miraré de fer tot el possible. I t'asseguro que vaig fer-ho. Tot el possible. Tot el bonament possible! (Marina, Coordinadora Antilfina de les Gavarres, 2004)

La citació anterior també és un exemple del valor que les dones donen al territori viscut com a memòria col·lectiva i d'identitat per a la família. D'aquí que vegin la degradació pel paisatge com una amenaça a la seva història personal:

Quan jo era petita, la meva mare anava a rentar al riu, no? I se m'emportava a mi perquè era massa petita i no podia deixar-me a l'escola. I em *tenia que* lligar amb una corda, perquè, si no, no podia rentar perquè *tenia que* vigilar-me... I jo tinc el record aquest d'estar... Poden semblar bucòlics, però per a mi són importants, no? D'estar jo amb una *parcera* de fusta mirant l'aigua com passa, o veient una gorga neta. (Lídia, Salvem l'Empordà, 2004)

Dones, mares i natura. Perspectiva patriarcal i lectures (eco)feministes

Els testimonis de les dones de les organitzacions que inclouen arguments experiencials mostren com la seva oposició a la degradació ambiental s'emmarca en la dimensió normativa i simbòlica de la feminitat. La importància específica que les dones donen a l'herència territorial que deixaran als seus fills i filles, a vetllar per la salut, per la qualitat de vida i pel paisatge respon a una atenció pel benestar de la família i/o de persones properes i la ciutadania, i, en aquest sentit, es canalitza una responsabilitat de gènere determinant en la vida de les dones.

El fet de tenir cura dels altres és una virtut que ha estat naturalitzada com a innata al món femení a partir de la maternitat. Més enllà del rol de mares, la nostra societat creu que totes les dones sabem vetllar pel benestar dels altres, i s'espera que ho fem¹¹.

11. Encertadament, en el context de la literatura feminista anglosaxona, es distingeix entre el concepte *mothering* i *motherhood*. Mentre el primer fa referència a les activitats diàries de tenir cura dels fills i les filles, el segon fa referència a un ideal i arquetip construït socioculturalment i amb variacions històriques sobre la identitat femenina (Stearney, 1994).

En el context del nostre ordre cultural patriarcal, aquesta capacitat maternal naturalitzada ha legitimat la subordinació històrica del sexe femení a l'àmbit privat, alhora que s'ha exclòs del seguit de virtuts que permeten desenvolupar-se amb èxit en l'àmbit públic (Ortner, 1974; De Beauvoir, 1949).

Avui en dia, malgrat que els homes són cada cop més visibles en les tasques domèstiques, les dones continuem sent majoritàriament les responsables de les activitats relacionades amb la cura de la llar i de la família¹², en molts casos (mal) compaginades amb l'ocupació professional. D'altra banda, les feines remunerades i no remunerades de cuidar aquelles persones que requereixen una atenció específica, temporalment o per sempre —els nadons i els infants, les persones malaltes o aquelles amb algun tipus de minusvalidesa—, també són ocupades sobretot per dones; ocupació que cada cop més presenta un biaix de gènere, raça i classe, com a conseqüència dels processos de globalització (Dyck, 2005). Aquests factors fan que es perpetui la imatge de tenir cura dels altres com un deure *natural* femení.

L'essencialisme patriarcal associat a la maternitat explica el debat intens i controvertit que les pensadores feministes han mantingut a propòsit del rol de mare. El feminisme d'arrel igualitària ha emfatitzat la funcionalitat social i econòmica de la maternitat, desmitificant un suposat desig natural de les dones per ser mares (De Beauvoir, 1949; D'Eaubone, 1974). El feminisme de la diferència, en canvi, amb una crítica oberta a aquell d'arrel igualitarista, revalora elements tradicionals de la feminitat fonamentals en l'experiència quotidiana de moltes dones —l'atenció a les relacions interpersonals, l'empatia o la capacitat per tenir cura dels altres—, i els redefineix lluny del simbolisme patriarcal, amb el projecte de construir una identitat femenina alternativa al model masculí dominant (Gilligan, 1982, Irigaray, 1985, Cavarero i altres, 2003).

D'altra banda, en l'àmbit de la discussió ecologista, la figura de la maternitat ha estat un element clau de l'ecofeminisme per explicar l'activisme de les dones en la defensa de la natura i el medi ambient, particularment per a les visions més radicals. Les ecofeministes essencialistes estudien les arrels de la cosmologia premoderna europea i l'espiritualitat de cultures no occidentals en la recerca d'una relació més igualitària entre els éssers humans, i entre aquests i el medi. En aquest procés, s'inspiren en símbols femenins deïfics, com ara Gaia¹³, la Mare Terra i la Mare Natura (Orenstein, 2003; Eisler, 1993), i es mitifiquen les dones com les guies de la humanitat en la (re)connexió de totes les formes vives (Spretnak, 1993, 1982; Starhawk, 1993). L'embaràs, el part, l'al·letament..., en definitiva, el vincle amb la vida expliquen, segons la visió ecofe-

12. L'any 2002, a Catalunya, s'hi va registrar que mentre un 73,21% dels homes dedica 2,14 hores del seu temps diari a activitats de la casa i de la família, un 91,62% de les dones ocupa 4,37 hores diàries a aquestes tasques (IDESCAT, 2002).

13. Gaia, utilitzada com a símbol pel moviment ecofeminista i ecologista, i nom de la teoria científica de James Lovelock que concep el Planeta com un organisme vivent, és una deïtat femenina grega que va alliberar la Terra del caos (Merchant, 1995).

ministra radical, la capacitat «innata» de les dones per tenir cura de la natura i el medi (Mies i Shiva, 1997).

La perspectiva ecofeminista radical permet fer visible positivament el rol social que les dones desenvolupem a partir de les nostres activitats reproductives quotidianes, i l'especificitat de les perspectives femenines respecte al medi. No obstant això, l'essencialisme implícit en els arguments que expliquen l'activisme ambiental de les dones reforça la idea patriarcal que tan sols les dones posem la capacitat de tenir cura dels altres, i el pes en la figura de la maternitat eclipsa la diversitat d'identitats femenines (Stearney, 1994). A més, es reforça l'ordre dualístic segons el qual la feminitat s'assimila al cos, la reproducció, l'emoció i la natura, i la masculinitat, a la ment, la producció, la raó i la cultura, el qual ha legitimat la dominació històrica de la dona i de la natura (Merchant, 1995; Plumwood, 1991; King, 1990).

Les autores que treballen en la interpretació d'arrel sociopolítica del moviment ecofeminista, s'han basat en la capacitat femenina de tenir cura dels altres com a font per a una proposta ètica sobre la relació dels éssers humans —homes i dones— amb el medi, descarregada d'implícits essencialistes.

L'experiència personal, concreta i contextual de la vivència de les problemàtiques ambientals pròpia de l'activisme de les dones, inspira una ètica alternativa al caràcter universalista i abstracte, i a la racionalitat etnoandrocèntrica que ha alimentat l'ètica ambiental, i que l'allunya de l'experiència quotidiana de les persones (Warren, 1998; Plumwood, 1991; Merchant, 1995).

Des d'aquest punt de vista, les tendències de gènere en els valors i els interessos de les dones alimenten una reflexió política i epistemològica al voltant de l'equitat, la pluralitat i la qualitat dels processos de decisió ambientals i de la ciència aplicada que els sustenta.

Crisis de legitimitat política i conflictes ambientals locals: una lectura de gènere

En els cercles de discussió teòrica, els conflictes ambientals han estat interpretats com un canvi en les relacions entre la ciència, la política i la societat. Un fenomen propi del procés de modernització reflexiva en el qual la «modernitat» es repensa i es posa en dubte a si mateixa (Beck i altres, 1994).

La ciència i la tecnologia ja no són capaces d'aportar solucions desproveïdes d'incertesa. Sovint, elles mateixes es troben implicades en la generació de riscos (Beck, 1992), amb la qual cosa contribueixen de forma decisiva al clima «ambivalent» que caracteritza els temps presents, on els beneficis i els costos, les promeses i les amenaces de la «modernitat», són indissociables (Bauman, 2005).

La incertesa té un rol fonamental en la crisi de legitimitat política que caracteritza les problemàtiques ambientals. En el moment que el coneixement científicotècnic perd el rang de veritat absoluta, la idea que una oligarquia d'experts serà la font per legitimar la presa de decisió política, entra en conflicte amb els principis democràtics (Pellizzoni, 1999). En aquest context, ja no és possible excloure del debat públic la diversitat de valors i d'interessos

legítims que tenen alguna cosa a perdre en el conflicte (Funtowicz i Ravetz, 2000). Els processos de participació ciutadana, entesos com a expressió d'una democràcia dialogant (Giddens, 1998) i no únicament de negociació d'interessos particulars, emergeixen com una alternativa vàlida a la presa de decisió convencional.

Tot i que el model de gestió i de presa de decisió política dominant ha tendit a ignorar que existeix una pluralitat de visions respecte al medi, conflictes ambientals com els analitzats en aquesta recerca posen de relleu el xoc entre la racionalitat científicotècnica, en la qual ha tendit a basar-se la presa de decisió política, i la racionalitat popular, que es forja en les plataformes ciutadanes (Brown, 2000; Krinsky i Plough, 1988).

La racionalitat popular és característica del tipus d'argumentació experiencial. Es fa present quan la gent es veu amenaçada per un risc que es percep com a involuntari. En aquestes condicions, l'articulació del problema, la determinació dels factors que hi entren en joc i l'establiment d'allò que es considera com a coneixement «vàlid», es distancien del que estableix la racionalitat científicotècnica. El problema és analitzat de forma despersonalitzada per la visió experta, mentre que les persones afectades posen èmfasi en els costos personals. En la primera visió, l'autoritat en l'anàlisi del problema recau en la ciència, en la segona, en canvi, s'aposta pel «sentit comú». En la racionalitat científicotècnica, el problema és separable del context; en la cultural, n'és indissociable (Krinsky i Plough, 1988).

Aquests dos enfocaments cal que siguin llegits en clau de gènere. D'una banda, el model de racionalitat que representen la ciència i les seves aplicacions tècniques, i que ha estat el referent majoritari de la presa de decisions polítiques, tot i que ja no podem dir que pertanyin exclusivament als «homes», sí que es tracta d'un àmbit fortament masculinitzat, en el qual, implícitament, es projecta l'arquetip masculí i el seguit de qualitats que el caracteritzen —objectivisme, ambició de certesa i veritats absolutes— com a model únic i ideal (Harding, 2004, 1991; Fox Keller, 1992; Plumwood, 1991). De l'altra, la racionalitat popular es basa en l'experiència local i quotidiana i posa èmfasi en el valor de les relacions personals, la seguretat i la qualitat de vida de les persones. Malgrat que es tracta d'un discurs defensat per homes i dones conjuntament, no és estrany que aquestes últimes n'hagin estat protagonistes (Brown, 2000; Brown i Ferguson, 1997; Brown i Masterson-Allen, 1994). Els rols i les assignacions de gènere fan que les dones prioritzin valors que alimenten aquesta racionalitat popular, com ara l'empatia i el fet de tenir cura dels altres, el punt de vista subjectiu i la importància de l'espai privat i comunitari.

Conclusions

Aquest article ha presentat alguns dels resultats d'un estudi empíric de caràcter qualitatiu al voltant de l'activisme de les dones en tres organitzacions ciutadanes emergides arran de conflictes ambientals al nord-est de Catalunya.

Les organitzacions en les quals els arguments experiencials tenen prioritats han permès situar la salut, la qualitat de vida, l'herència ambiental i la degradació del paisatge com a preocupacions que articulen l'activisme femení. Els testimonis de les dones, a més, mostren la forma com aquestes preocupacions es construeixen a partir de vivències marcades simbòlicament i normativament per la feminitat.

D'altra banda, també hem vist com, en l'organització en què domina l'argumentació ideològica, *Salvem les Valls*, aquestes tendències no es confirmen. Aquest fet ens remunta a un argument plantejat a l'inici de l'article: la diversitat de l'experiència femenina. Les dones no som un grup, i no podem ser considerades com a tal: vivim en contextos geogràfics i en realitats socials i econòmiques extremament diferents, també disposem (o estem privades) de diverses oportunitats, i realitzem tries personals respecte a l'educació, la religió, la sexualitat, la professió i la família, entre altres (Lorde, 1994).

L'estudi del context històric, cultural, econòmic i ecològic ens pot ajudar a copsar la diversitat que també s'observa entre les perspectives de les dones. Això no contradiu, ans al contrari, matisa i enriqueix, la hipòtesi que el gènere permet interpretar l'especificitat de les preocupacions de les dones respecte al medi.

Les reflexions ecofeministes ofereixen una lectura crítica de la relació entre la dona i la natura. En les versions més radicals, la teorització al voltant de la importància del cos i dels processos relacionats amb la reproducció femenina en modelar l'experiència de cada dona, i com aquesta es relaciona amb la vivència de l'entorn, és un punt de partida per aprofundir la hipòtesi central plantejada en aquest article. No obstant això, aquest tipus d'enfocament teòric dóna peu a arguments alienadors i fonamentalistes, si s'oblida que tota experiència —també aquella que està relacionada amb el nostre cos i la nostra sexualitat— es troba inevitablement esbiaixada per construccions culturals normatives i simbòliques al voltant de la feminitat i la masculinitat.

D'altra banda, els estudis feministes i de gènere introdueixen elements de reflexió crítica als processos de participació ciutadana, entesos com a alternativa a la crisi de legitimitat política que s'ha generat al voltant de les problemàtiques ambientals locals. Hem vist com l'anàlisi de gènere contribueix a fer la interpretació de les diferències subjacents entre la racionalitat implícita en el discurs polític i aquella que fonamenta el discurs de la ciutadania. Existeixen uns altres elements que es poden analitzar que han de permetre aprofundir les aportacions dels estudis de gènere en aquest àmbit. En el debat públic, és fonamental explorar les iniquitats en les relacions de poder entre totes dues tipologies de discurs, i, lligat a aquestes, la legitimitat de les argumentacions que hi entren en joc.

Bibliografia

- AGÜERA-CABO, M. (2006). «Gender, Values and Power in Local Environmental Conflicts. The Case of Grassroots Organisations in North Catalonia». *Environmental Values*, 15.4, p. 479-504.
- ALFAMA, E.; CASADEMUNT, A.; COLL-PLANAS, G.; CRUZ, H.; MARTÍ, M. (2007). *Per una nova cultura del territori? Mobilitzacions i conflictes territorials*. Barcelona: Icària.
- ALFAMA, E.; MIRÓ, N. (2005). *Dones en moviment. Una anàlisi de gènere de la lluita en defensa de l'Ebre*. Valls: Cosetània.
- BAUMAN, Z. (2005). *Modernidad y ambivalencia*. Barcelona: Anthropos.
- BEAUVOIR, S. de (1949). «The Second Sex». Reproduït a KOLMAR, W. K.; BARTKOWSKI, F. (2005). *Feminist Theory a Reader*. Nova York: McGraw Hill.
- BRU-BISTUER, J. (1996). «Spanish Women Against Industrial Waste: a Gender Perspective on Environmental Grassroots Movements». A: ROCHELEAU, D.; THOMAS-SLAYTER, B.; WANGARI, E. (eds.). *Feminist Political Ecology*. Londres: Routledge, p. 105-124.
- BLOCKER, T. J.; ECKBERG, D. L. (1997). «Gender and Environmentalism. Results from 1993 General Survey». *Social Science Quarterly*, núm. 78, p. 841-858.
- (1989). «Environmental Issues as Women's Issues: General Concerns and Local Hazards». *Social Science Quarterly*, vol. 70, núm. 3, p. 586-593.
- BROWN, P. (2000). «Popular Epidemiology and Toxic Waste Contamination: Lay and Professional Ways of Knowing». A: FREY, R. S. (ed.). *The Environment and Society. Reader*. USA: Allyn & Bacon, p. 301-317.
- BROWN, P.; FERGUSON, F. I. (1997). «Making a Big Stink: Women's Work, Women's Relationships, and Toxic Waste Activism». A: SACHS, C. E. (ed.). *Women Working in the Environment*. Washington DC: Taylor & Francis Publishers, p. 241-264.
- BROWN, P.; MASTERTON-ALLEN, S. (1994). «The Toxic Waste Activism: A New Type of Activism». *Society and Natural Resources*, núm. 7, p. 269-187.
- BOETZKES, E. (1998). «Gender, Risk, and Scientific Proceduralism». *Ecosystem Health*, vol. 4, núm. 3, p. 162-169.
- CASTAÑER i altres (2003). «L'eix de Bracons. Infraestructura viària, articulació territorial i impacte ambiental». A: NEL-LO, O. (ed.) *Aquí, no! Els conflictes territorials a Catalunya*. Barcelona: Empúries, p. 114-139.
- D'EAUBONNE, F. (1974). *Le féminisme ou la mort*. París: Pierre Horay Editeur.
- DAVISON, D. J.; FREUDENBURG, W. R. (1996). «Gender and Environmental Risk Concerns: A Review and Analysis of Available Research». *Environment and Behaviour*, núm. 28, p. 202-229. <<http://www.iwpr.org/pdf/1913.pdf>>
- CAIAZZA, A.; BARRET, A. (2003). *Engaging Women in Environmental Activism: Recommendations for Rachel's Network*. Washington DC: Institute for Women's Policy Research.
- CAVARERO, A. i altres (2003). *DIOTIMA. Il pensiero della differenza sessuale*. Milà: La Tartaruga Edizioni.
- CRAYE, M.; FUNTOWICZ, S.; VAN DER SLUIJS, J. (2005). «A reflexive approach to dealing with uncertainties in environmental health risk science and policy». *International Journal of Risk Assessment and Management*, vol. 5, núms. 2, 3 i 4, p. 216-236.
- IBARRA, P.; MARTÍ, S.; GOMÀ, R. (2002). *Creadores de democracia radical. Movimientos sociales y redes de políticas públicas*. Barcelona: Icària.

- IDESCAT (2002). *Participació i durada mitjana de les activitats en el transcurs d'un dia per sexe a Catalunya*. <<http://www.idescat.net/dequavi/Dequavi?TC=444&V0=14&V1=3>> [Consulta: 24 de novembre de 2006.]
- DYCK, I. (2005). «Feminist geography, the “everyday”, and local-global relations: hidden spaces of place-making». *The Canadian Geographer*, núm. 3, p. 233-243.
- EUROPEAN COMMISSION (2001). *European Governance. A White Paper*. COM(2001) 428Final. Brussel·les.
- EISLER, R. (1990). «The Gaia Tradition and the Partnership Future: An Ecofeminist Manifesto». A: DIAMOND, I.; ORENSTEIN, G. F. (ed.). *Reweaving the World. The Emergence of Ecofeminism*. San Francisco: Sierra Club, p. 23-34.
- FELIU, J. (2003). «La línia elèctrica de les Gavarres. Infraestructures energètiques, paisatge i salut». A: NEL·LO, O. (ed.). *Aquí, no! Els conflictes territorials a Catalunya*. Barcelona: Empúries.
- FOX KELLER, E. (1992). *Secrets of Life, Secrets of Death. Essays on Language, Gender and Science*. Londres, Nova York: Routledge.
- FUNTOWICZ, S. O.; RAVETZ, J. (2000). *La ciencia posnormal. Ciencia con la gente*. Barcelona: Icaria.
- GIBBS, L. M. (1995). *Dying from Dioxin: A Citizen's Guide to Reclaiming our Health and Rebuilding Democracy*. South End Press.
- GIDDENS, A. (1998). *Mas allá de la izquierda y la derecha: El futuro de las políticas radicales*. Madrid: Cátedra.
- GILLIGAN, C. (1982). *In a different voice: Psychological theory and women's development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- GREENBELT MOVEMENT: <<http://www.greenbeltmovement.org>>.
- HARDING, S. (1991). *Whose science? Whose knowledge? Thinking from women's lives*. Nova York: Cornell University Press.
- (2004). *The feminist standpoint theory reader. Intellectual and political controversies*. Nova York, Londres: Routledge.
- IRIGARAY, L. (1985). *This Sex Which Is Not One*. Ithaca: Cornell University Press.
- IRWIN, A. (1995). *Citizen Science. A Study of People, Expertise and Sustainable Development*. Nova York, Londres: Routledge.
- KING, Y. (1990). «Healing the Wounds: Feminism, Ecology, and the Nature/Culture Dualism». A: DIAMOND, I.; ORENSTEIN, G. F. (eds.). *Reweaving the World. The Emergence of Ecofeminism*. San Francisco: Sierra Club, p. 106-121.
- KRIMSKY, S.; PLOUGH (1988). *Environmental Hazards: Communicating Risk as a Social Process*. Dover, Ma: Auburn House.
- LAHAR, S. (1991). «Ecofeminist Theory and Grassroots Politics». *Hypatia. A Journal of Feminist Philosophy (Special issue: Ecological Feminism)*, vol. 6, núm. 1, p. 28-45.
- MAATHAI, W. (2003). *The Greenbelt Movement: Sharing the Approach and the Experience*. Lantern Books.
- MERCHANT, C. (1995). *Earthcare. Women and the Environment*. Nova York: Routledge.
- MIES, M.; SHIVA, V. (1997). *Ecofeminismo. Teoría, crítica y perspectivas*. Barcelona: Icaria.
- MOHAI, P. (1997). «Men, Women and the Environment: An Examination of the Gender Gap in Environmental Concern and Activism». A: SACHS, C. E. (ed.). *Women Working in the Environment*. Washington DC: Taylor & Francis Publishers, p. 215-239.
- LORDE, A. (1984). «Age, Race, Class and Sex: Women redefining difference». A: KOLMAR, W. K.; BARTKOWSKI, F. (2005). *Feminist Theory. A reader*. Nova York: McGraw-Hill, p. 338-343.

- NEL-LO, O. (ed.) (2003). *Aquí, no! Els conflictes territorials a Catalunya*. Barcelona: Empúries.
- NICHOLSON, L. J. (1992). *Feminismo/posmodernismo*. Argentina: Feminaria.
- ORTNER, S. B. (1974). «Is Female to Male as Nature Is to Culture?». A: KOLMAR, W. K.; BARTKOWSKI, F. (2005). *Feminist Theory. A reader*. Nova York: McGraw-Hill, p. 243-252.
- ORENSTEIN, G. F. (2003). «The Greening of Gaia: Ecofeminist Artists Revisit the Garden». *Ethics & the Environment*, vol. 8, núm. 1, p. 103-111.
- PELLIZZONI, L. (1999). «Reflexive modernization and beyond. Knowledge and value in the politics of environment and technology». *Theory, Culture & Society*. Londres, Thousand Oaks i Nova Delhi: Sage, vol. 16(4), p. 99-125.
- PLUMWOOD, V. (1991). «Nature, Self and Gender: Feminism, Environmental Philosophy, and the Critique of Rationalism». *Hypathia*, núm. 6, p. 3-27.
- STEARNEY, L. M. (1994). «Feminism, Ecofeminism and the Maternal Archetype: Motherhood as a Feminine Universal». *Communication Quarterly*, núm. 42, p. 145-159.
- SPRETNAK, C. (1982). *The Politics of Women's Spirituality*. Nueva York: Doubleday.
- (1993). «Ecofeminism: Our Roots and Flowering». A: DIAMOND, I.; ORENSTEIN, G. F. (ed.). *Reweaving the World. The Emergence of Ecofeminism*. San Francisco: Sierra Club.
- STARHAWK (1993). «Power, Authority and Mystery: Ecofeminism and Earth-based Spirituality». A: DIAMOND, I.; ORENSTEIN, G. F. (ed.). *Reweaving the World. The Emergence of Ecofeminism*. San Francisco: Sierra Club.
- SHIVA, V. (1988). *Staying Alive: Women, Ecology and Survival in India*. UK: Zed Press.
- WALSH, C. (2001). *Gender and Discourse. Language and Power in Politics, the Church and Organisations*. Londres: Pearson ESL.
- WARREN, K. J. (1998). «Toward an Ecofeminist Ethic». *Studies in the Humanities*, núm. 15, p. 140-156.
- WORLD COMMISSION ON ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT (1987). *Our Common Future*, Oxford.